

PRZEBYĆ (51) *vb pf i impf*

pf (48), *impf* (2) [*praet i con*] *SkarŻyw* 482, *SkarŻywBog* 352.

e jasne.

inf przebyć (16) [*zapis: -być* (14), *-bydź* (1)]. ◇ *fut* 2 *sg* przebędziesz (3). ◇ 3 *sg* przebędzie (3). ◇ *praet* 1 *sg m* prebyłem (1). ◇ 3 *sg m* przebył (6), przebeł (1) *Calep. f* przebyła (2). ◇ 1 *pl m pers* -chmy przebyli (1). ◇ 3 *pl m pers* przebyli (8). ◇ *plusq* 3 *pl m pers* przebyli byli (1). ◇ *con* 3 *sg m* by przebył (1). ◇ 1 *pl m pers* byśmy przebyli (1). ◇ *part praet act* przebywszy (7).

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII – XVIII w.

1. *Przedostać się przez jakąś przeszkodę, przepawić się (najczęściej przez wodę); traicere Miech, Cn; transmittere Mącz, Cn; transire, transnatare Miech; traducere PolAnt; pertransire Vulg; exigere, penetrare, pernavigare, pervadere, superare, supervadere, tranare, transcendere, transgredi Cn (38) : Wtych przyczynách y innefye [!] łufzne zámykáia/ prze ktore pozwány łtánąc niemoże/ iáko iefth wylanie wod/ gdy przebyć niemoże/ álbo gdy koniá łtráci GroicPorz q3v; BielKron 383v; Calep 785a; [áby gdzieby nieprzyáciel ná nie [na broniących przepawy] przyłzedł izby y łámi łyebie y przebywania drugim coby zá nimi przebywáli/ bronić mogli/ áż ich drudzy ráthuią przebywszy zá nimi. TarnConsil 17v].*

przebyć co (22): A ták gdy go [*potopu, tj. wezbranej wody*] nie mógł przebyć/ Mułiał zásię do domu iść. *BierEz* P; Ale Tatarzy [...] nalałfzy brod, w noczy cię przebili *MiechGlab* 15; Potym Iuhrowie rozmnożywłfy łie przebyli wielkie rzeki *MiechGlab* 37, 44, 53 [2 r.]; Apollonius on/ [...] przebywłfy bárzo łferoką rzekę Ffizon/ záłfedł áż do Bráchmánow *Leop* *B2; y iuż rzekę Sawę wielka część wołká Tureckiego przebyłá. *BielKron* 306, 306v; Anichmy łtóp omoczyli/ A brody wielkie przebyli. *KochPs* 94, 160; *SkarŻyw* 192; Záwždy przeciwko Oycu włzytki przebyć progi/ Záwždy łye wrádowác/ y przywitác z drogi. *KochTr* 12, 13; tedy Publius Libo imo Minorikę y Maiorikę Baleares infulas przebywłfy Gades Herculis ciáłności Morzá/ [...] przybił łie w Ocean Niemiecki *StryjKron* 71, 81, 260, 507; Słuchał Oycá nie słyszác Synaczek zuchwáły [*tj. Ikar*]/ Szalenie k gorze biezał/ y plusł w morłkie wáły. Iz łtárzec w miárę pędził od wierzchu y dołu/ Siwy Ocean przebił ácz z Synem/ nie łpołu. *RybGęłli* C, Cv; Od brzegu łwego ośmielił łię płynác/ Odważył łobie choć łię y ochynác/ Y przebył rzekę wyłiadł ná brzeg cudzy. *KlonFlis* C3v; *KlonWor* 51; [y [*mąż ten*] námierzył tyłiac [łokci]/ łtrumień kthoregom nie mógł przebyć: bo łie były wzniółfy wody głębokiey rzeki/ ktorey nie mógł zbrodzić. *Leop Ez* 47/5 (*Linde*)].

przebyć przez kogo, przez co (9): Wylewa rzeká przeciwko miełzkáiacym/ á druga rzeká przez ktorą nikt przebyć nie mógł/ gdy wyżłzey wzbierze niż człowiek wyłycha. *BibRadz Iob* 28/4; w Europie nie máłz iedno rzeki/ przez ktore łacniey przebędzie/ zwłázcza we źniwá *BielKron* 261v; *Mącz* 227c; wsiadł z nim już dojrzály Antenor i przebyli przez trojańskie wáły. *KochMon* 28; *StryjKron* 309; Ia nędznik, [...] przez ómę Zbójców morłkich przebywłfzj: zdrowo záchowawłfy Zywoť; tum teraz zginął *CiekPotr* 82; *KlonWor* 51. *Cf* *przebyć przez co czym; przez co w czym.*

przebyć przez co czym (1): Bezá piłfe/ iz P. Chryłtus zmartwychwłtał/ y wyłzedł nie przez zámkniony y záłožony grob/ ták žeby ciáłem łwym nie przez kámienną twárdóć przebył/ ále iz łię kámién ciáłu iego zmartwychwłtáiacemu otworzył y włtąpił. *ReszPrz* 84.

przebyć przez co w czym (1): Ostatek RuŃi [...] od głodu poginęli, okrom nie ktorých kxiążąt á boiarow ktorzy wzdy w czołnach przez wody przebyli. *MiechGlab* 4.

przebyć w czym dokąd (1): A gdy Ńię nád Wilią wŃyŃcy Ńięciągnęli/ wnet z wielkich kłodźin poczynili płoty/ ná ktorých kolálŃy y wŃyŃtko woienne narzędzie/ nie dłuęo tráctuiąc/ przepráwili/ y łámi w Ńpráwionych vphach ná RuŃką Ńtronę przebyli. *StryjKron* 265.

przebyć komu skąd (1): Leżąc Kocyánder w zyemi BoŃeńŃkiew s taborem Ńwoim/ oblegli ie Turcy w koło iż im żywnoŃci nie mogły przebyć niŃkąd. *BielKron* 191.

W porównaniu (1): twym fukiem Ńurowym Morze wyŃchło: á oni [Żydzi] goŃcińcem gotowym Miedzy dwá wodné mury łony bród przebyli/ Tá k iákoby po ŃuŃzy nalepŃzéy chodźili. *KochPs* 160.

Przen (3) :

przebyć co (2): Prózenem y boiáźni/ y wŃzelkiéy nádźieie: Przebyłem iáko ma być niebeŃpieczné wody/ [...] Teraz w porćie beŃpiecznym Ńiedzę bez kłopotá/ DoŃtałem zá doczeŃny wiecznéęo żywotá *KochTarn* 78; Víkróm z łálki Ńwéy morŃkié nawałnoŃci. A podnieŃ ogień portu zbáwiennéęo: Ná który patrząc moglibyŃmy tego Morzá chytréęo zdrady Przebydź/ bez wŃzelkiéy wády *KochFrag* 15.

przebyć przez co (1): wŃyŃcy przez ten ogniŃty á obrotny miecz przed Ráiem od Pána BOgá záwieŃzony/ iáko o tym w piŃmie Ń. czytamy przebyć muŃzą *ReszList* 151.

2. Przewędrować, pokonać jakiś odcinek drogi, przemieŃcić się; transire *PolAnt*, *Mącz* [do kogo, do czego = dokąd] (6) : *SkarŻyw* 251; OŃmći oŃtrowow ná drodze záŃiedźie/ Niż Ńzkutá do wrot piekielnych przebędźie. *KlonFlis* G2.

przebyć przez co (1): Teraz krotko przepowiem [...] Iák s Krolem [poŃłowie] kondicie Ńwoie Ńtánowali/ Y iák przez Niemiecki kray do PolŃki przebyli. *StryjWjaz* A3.

przebyć gdzie (1): ieŃlibych puŃcił ná ziemię iákie Ńroęie zwierzétá/ á onyby iá ŃpuŃtoŃzyły/ tá k iżby puŃtyniá byłá/ gdzie by więc żaden przebyć nie mogł dlá zwierzát onych. *BibRadz Ez* 14/15.

przebyć skąd (2): *BielKron* 389v; ObŃtitisti videlicet ne ex Italia transire in Siciliam possent, ZáwádźileŃ áby nie mogli ze włóch do Siciliew przebyć. *Mącz* 419a.

[*przebyć którędy*: Ale niemni nam już w przejachaniu naszym pokazuje się niebezpieczeńŃstwa, tym więcęy nam o tym myŃli przybywa, jako i którędy byźmy zá mieli uczciwie i bezpiecznie wespołek i z K.I.Mciá Elektem, panem naszym, do Wmci przebyć *DiarPos* 60.]

3. Spędzić (spędzać) gdzieś jakiś czas (5) :

przebyć gdzie (3): Owa táki koźdy który Ńie domá s Ńwym Pedáęogiem Ńchowa/ á w yákyey Akádemiew kędy czyŃci á zacni ludzye y Ńtudenći myęŃzkáýá nie przebędzye. Podobyen yeŃt ZołŃiowi błotney yedney beŃtyi *GliczKŃiáź* K6v; W nabożeńŃtwie y Ńłuźbie Bożey wŃytkę Ńwoię Ńpráwę/ rozum/ y pomoc fundował. záwźdy Ńię z Bogiem Ńwym Ńercem y myŃlą iednocząc/ ná modlitwie w namiećie ábo koŃciele przebył *SkarŻyw* 482. *Cf przebyć gdzie jak długo.*

przebyć gdzie jak długo (1): WkláŃtorze onym przebył trzy látá *SkarŻyw* 570.

Zwrot: »wieki przebyć« = *żyć wiecznie (1)*: Poczćziwie Zycź bliźniego Ńtrzecž Nicžem niefrałowacz. To nieŃmaćino [lege: niesmaczno] Ale buyacz Lako [lege: jako] tako nabyć Niech Ńię Kurzi poky Ńtawá Zaž nam wieky przebyć. *RejKup* ee7v.

a. *O życiu wiecznym; w funkcji impf: przebywać [z kim] (1) : Włzyłcy święci proście: nas grzeźnych wśpomofźcie: byśmy zwami przebyli: Iezu Chryłtá chwalili. SkarŻywBog 358.*

4. *Załatwić, zaspokoić [czym] (1) : Przyiacielom nic lepszego nie możem wczynić, iedno abyłmy im tego życzyli czo łami pożądamy. Tą nauką nawięcej przebedziełz, ktora łgać nieumie. BielŻyw 90.*

[przebyć kogo: dawają od starego Żyda zmarłego od cmyntarza gr 30 [...], a od małego Żydowięcia, czym starostę mogą przebyć. LustrRaw 29.]

5. *Utracić (1) :*

Zwrot: »[czego] nigdy nie przebyć« (1): A łławy raz nábytey/ nigdy nie przebedźiełz. SkorWinsz A3v.

Synonimy: 1. przeprowić się, prześć; 2. przebieżeć, przejechać, przewędrować.

Formacje współrdzenne cf 1.BYĆ.

Cf PRZEBYCIE, PRZEBYTY

MN